

ez Ágoston első olyan érett alkotása, amely már mutatja azokat a jellegzetességeket, amelyek az 1914 előtti magyar bérházépítészet első vonalába helyezi őt. Az ekkoriban felépült, Ágoston tervezte további nagy méretű bérházakkal (több az említetthez hasonló stílusjegyeket viselő sarokház) lényegében egy időben fejezték be az építész két izgalmas művét, a budai Nyúl utcai (6. szám), ma is álló villát és az erzsébetvárosi Dohány utcai (44. szám) Hungária fürdőt. A fürdő homlokzata felújítása óta eredeti szépségében látható, egyedisége szembeötlő, mint Gottdank írja, stílusát nehéz egyértelműen besorolni. A Nyúl utcai házat késő szecessziósnak mondja, merészen aszimmetrikus, jelentős népies és egyúttal németes hangulatú faszerkezetekkel.

Korai halála miatt Ágoston aktív építészként szűk tizenöt évet dolgozott, hiszen a világháború kitörésétől már alig készített új tervet. A róla szóló könyv borítóján a részben általa tervezett, 1914-ben elkészült Astoria Szálloda képe látható. Vannak ennél izgalmasabb küllemű épületei is, de városképi szempontból és a történe-

lem szereplőjeként is a ház kiemelt pozícióhoz jutott. 1918–19-ben itt működött a Nemzeti Tanács, itt lakott egy ideig Károlyi Mihály, majd Kun Béla és Szamuely Tibor is. 1944 márciusa után pedig itt rendezték be a Gestapo budapesti központját.

Kétségtelen, hogy Vidor és Ágoston, figyelmet érdemlő, sőt néhány kiemelkedő munkájuk ellenére, kevésbé ismertek és elismertek, mint számos kortársuk, mint például Lechner Ödön, Lajta Béla vagy akár Komor Marcell, Jakab Dezső, Árkay Aladár, Baumgartner Sándor, Quittner Zsigmond, a Vágó fivérek stb. Az ok nyilvánvaló: túl azon, hogy az imént említettek mindegyike jelentős középületeket is tervezett, munkáik olykor eredetibbek, izgalmasabbak vagy csak látványosabbak, mint Vidor és Ágoston házainak többsége. Mindez azonban nem teszi kétségessé a két monográfia indokoltságát és kiválóságát.

Gottdank Tibor: Vidor Emil, a műépítész. Budapest [2022], Balassi Kiadó. 328 oldal, 5800 forint. **Gottdank Tibor:** Egy befejezetlen életmű. Ágoston Emil építész munkássága. Budapest [2025], Balassi Kiadó. 232 oldal, 4000 forint.

Körizs Imre

Mesterhármas

Bognár Péter az utóbbi negyven hónapban három regényt adott ki. Trilógiájának első része, a *Hajózni kell, élni nem kell* 2022 januárjában, a *Minél kevesebb karácsonyt* címet viselő második 2023 októberében, a trilógia záró kötete, az *Elmész, visz-*

szajössz, sose halsz meg pedig e hó közepén jelent meg.

Cselekményük, szerkezetük és szereplőik révén a könyvek teljes értékű, jól működő krimik, bűnügyekkel, nyomozóval és megoldással, de mégis minden dimenziójukban

messze kilógnak a zsánerből mint a legfinnyásabb ízlést is kielégítő, sőt meglepő, helyenként pedig egyenesen zavarba ejtő szépirodalmi alkotások. A második kötetéről a *Műút* portálon megjelent kritikájában a könyv poétikai eszköztárával kapcsolatban Bocsik Balázs előre is bocsátja: „narratív szerkezetéről – ellipsziseiről, metalepsziseiről, analepszishálózatáról –, túlzás nélkül mondhatom, szakdolgozatot lehetne írni”. A krimi, mint általában a zsánerek, rendszerint jól megvan komplexitás nélkül is, míg Bognár könyveitől mi sem áll távolabb, mint az egyértelműség, sőt, regényei ebből a szempontból egyenesen olyanok, mint az egykori „dimenziós”, kacsintós képpel díszített pénztárca vagy Escher egymással összeegyeztethetetlen vizuális értelmezéseket kiváltó rajzai. Már az első kötet is bravúros bemutatkozása volt a próza területén a nagyszerű költőként addig is ismert szerzőnek, a második pedig határozottan kijelölte a helyét a negyvenes éveikben járó prózairók nemzedékének szűk élvonalában.

A második kötet, a *Minél kevesebb karácsonyt* olvastán rögtön világos volt: könyvsorozattal van dolgunk. Sőt, ehhez a felismeréshez elég volt látni a könyvek Gerhes Gábor által kissé plakátszerűre és üdén retrósra tervezett borítóit: az elsőről egy kismalac pillantott ránk, a másodikon egy szarvas nézett valahova ki, balra lefelé a borítóról. Az olvasók körében rögtön megindultak a találgatások: vajon milyen állat lesz a harmadik könyvön? (A válasz: egy ponty, amely fontos, hovatovább ikonikus szereplője az első két kötetnek. Sajnálom, hogy a képen kissé meg van

csonkítva a hátúszója: fogadni mernek, hogy Gerhes nem horgászik.)

Az önmagában kerek egész első kötet még nem követelt folytatást, ugyanakkor a krimi műfajában ez kimondottan kínálkozó lehetőség, elég itt a kortárs irodalomból csak Csabai László remek Szindbád-könyveire utalni. Annál érdekesebb, hogy amennyire az első könyv olvastán az ember nem érezte szükségszerűnek a folytatást, annyira biztosra vehető volt a második ismeretében, hogy lesz harmadik is.

Természetesen nem csak a borítóval kapcsolatban voltak találgatások: Radnóti Sándor a két könyvről írt együttes kritikáját (*Háromból kettő*) a *Műút*-ban annak latolgatásával fejezi be, hogy a harmadik kötetben vajon tovább mélyül-e a főhős filozofáló hajlama, majd hozzáteszi: „Ám hogy megtudjuk, vajon ebbe az irányba megy-e a történet a trilógia harmadik kötetében, vagy valami olyan meglepő irányba, amelyet a kritikus nem sejtethet, arra még várunk kell.”

A várakozásnak, amely tehát nem is nyúlt másfél évnél hosszabbra, most vége, és kiderült, hogy Radnótinak igaza volt: a trilógiává bővült könyvsorozat olyan meglepő irányt vett, amely nem volt az első két kötet alapján sejtethető. Az *Elmész...* poétikailag egészen más, mint az egyébként egymástól is nagyban különböző két korábbi könyv.

Az első pillantásra is legfeltűnőbb – és ha nem is a legfőbb, de teljesen érthető – formai különbség, hogy most hiányoznak a fejezetek élén álló dőlt betűs szövegek. Ezek az első két könyv lapjain a cselekmény egy-egy apró, legtöbbször jelentéktelen mozzanatát emelték ki, vagy az illető fe-

jezet megírásának – már az elsőben is elég fiktiivnek tűnő, a másodikban pedig nyilvánvalóan kitalált – kísérrő körülményeire utaltak. A fejezet tartalmának megelőlegezésére tehát éppoly kevésbé voltak jók, mint a könyv végén, a tartalomjegyzékben emlékeztető gyanánt összegyűjtve. „Bognár urat”, harmadik személyben, már az első két regény szövegében is említi a polgárór elbeszélő, és a figura elő is kerül a szereplők között, miközben a kis bevezető szövegekben a szerző egyes szám első személyben ír „magáról”. Ez igen csak szórakoztató csiki-csukit eredményez, például amikor a dőlt betűs bevezető egyikéből értesültünk arról, hogy elveszett az író családjának egy közelebbiről meg nem határozott háziállata, majd a jószág – mint kiderül, törpemalac – a regény főszövegében került elő.

Az új könyv fejezetei élén nincsenek ilyen kis textusok, következésképpen nem lehetnek összegyűjtve a tartalomjegyzékben sem – ha ugyan a kötet végén található kettős számoszlop (valamit az ez alatt olvasható egyetlen fejezetcím, az *Epilógus*) egyáltalán nevezhető ennek. A fejezetek sorszámait mellett ugyanis most csupán további számjegyek, a kezdő oldalszámok szerepelnek, ami két sorozatot eredményez: a bal oldalon a fejezetszámok lefelé egyesével növekednek, míg a jobb oldalon az adott fejezet terjedelmének megfelelően, minden felismerhető szabályszerűséget nélkülözve növekvő számoszlop látható. Mindez *Tartalom* gyanánt kimondottan meghökentő látvány, amellet információs potenciálja a nullával egyenlő, az egész csak ez előző két kötet kimondottan színes és kedélyes tartalom-

jegyzékének tükrében értelmezhető.

De a *Tartalom* helyett miért nem inkább a tartalomról beszélünk? Krimiről van szó, és nem volna jó leleplezni nemhogy a megoldást, de a fordulatokat sem. Annyi azonban elmondható, hogy Bognár az író szereplését most a végsőig fokozza: Bognár Péter ebben a könyvben nemcsak az előző két kötet szerzőjeként áll előttünk, hanem ezúttal maga is abszolút főszereplője az egyik cselekményszáznak.

Az *Elmesz...* egy súlyos párkapcsolati válságról meglehetősen homályosan szóló, Beckett *Molloy*át megidéző rövid, számozatlan szövegrésszel kezdődik, az első fejezet pedig rögtön egy bűncselekmény helyszínére vezet: egy brutális ütéstől eltorzult arcú holttest körül végez helyszínelést a rendőrség. Vagyis most nem a polgárórség kezd ügymködni a bűntett megoldásán, mint a korábbi két könyvben. Bognár Péter is rögtön egyes szám személy első személyben lép színre, az előző két regény kulisszáinak és főszereplőinek itt nyomuk sincs. Pontosabban nyomuk éppen van: az egyik itteni főszereplő, egy tordasi polgárór az ottani főhős egyik modellje. Más szereplőknek pedig más modelljei akadnak, pontosabban egyes tordasi lakosok valamelyik regénybeli szereplő modelljének érzik magukat. Az áldozat is ezek egyike: Bognár éppen azért keveredik gyanúba, mert a férfinak nem tetszett, ahogy az író őt szerinte ábrázolta.

Bognár Péter eddig is igen élvezetes és poétikailag termékeny játékot űzött a regény és a valóság – vagy inkább a valóságosság – feszültségével, de ebben a könyvben ezek viszonya radikálisan megváltozik.

Fellini *És a hajó megy* című filmjének a végén van egy jelenet, amikor a pillantásunk elhagyja a hajót, és a látóterünkben a stáb jelenik meg, a kamera, a rendező, néhány világosító, majd a hajótestet ringató, irdatlan gépezet. Az első két regénybe be vannak építve ilyen elemek, amelyek afféle meta-regényrészletekként magával a regény írásával foglalkoznak, és az író is fontos szerepet kap bennük. Az új könyv azonban egészen más: a fikció szerint itt nincs kitalált történet, nem létezik fiktív krimi, amit Bognár, az író vagy „Bognár úr”, a szereplő éppen ír, hanem olyan, mintha közvetlenül önéletrajzi történettel lenne dolgunk, amire a könyv számos ponton rá is erősít.

Ilyen például, hogy most a szerző nemcsak magát nevezi meg, hanem a települést is, ahol él – és amely nyilvánvalóan modellje volt a korábbi két könyv színhelyeként bemutatott névtelen falunak –, de még fontosabb, hogy fiktívnek ábrázolt szál az új könyvben nincs is: olyan éregényt olvasunk, amelynek főszereplője sok szempontból a szerzővel van azonosnak tételezve.

A könyv cselekménye egy október tizenharmadikára eső pénteken kezdődik, vagyis 2013-ban, és nem egészen három hónapot felölve, a következő év január ötödikén ér véget. Az októberi dátumra a könyv is utal: ekkor jön ki a *Minél kevesebb karácsonyt* a nyomdából, és a kiadó honlapján csakugyan pontosan ez a nap szerepel mint a regény megjelenési dátuma. A tordasi – vagy Tordas-könyéki – újságnak a regényben említett címe ezzel szemben fiktív, vagy mondjuk úgy, hogy egy alternatív valóságot tükröz. *Hír-szaru* ugyanis nem létezik: ez a cím

csak Szvoren Edina *Kérődző Kronosz* című, tavaly megjelent, kitűnő pastiche-kötetének Bognár-fejezetében szerepel. Az pedig már kimondottan csupán nagyon kevesek kedvéért elhelyezett „easter egg”, vagyis rejtett utalás lehet, hogy ugyanezen az oldalon az elbeszélő úgy magyarázza az első kötet címét – *Hajózni kell, élni nem kell* –, „hogy Róma (az emberiség) életfeltételeit mindenáron meg kell őrizni”. Ez a megfogalmazás ugyanis eredetileg szóról szóra (és zárójelről zárójelre) Radnóti Sándor már említett kritikájában olvasható.

Amellett, hogy a könyv az előző kötetek irodalmi és kritikai recepciójára utal, közvetlenül is épít a két korábbi regényre, ha nem is úgy, ahogy a második épített az elsőre. Az *Elmész...* története során „Bognár Péter” nagyon hamar gyanúba keveredik, mert a szerző szokás szerint találó névadásának megfelelően Individumként ismert és – mint már volt róla szó – később különös halált halt falubelije zokon veszi, hogy az előző két regény egyik szereplőjének ő az általa vélelmezett mintája. „Bognár”-nak, úgy tűnik, e téren volt is némi büntudata, amennyiben többször is valamiféle bánatpénzt adott az illetőnek.

Az előző könyvekben a polgárőr főhős házassága volt romokban, itt már rögtön a cím nélküli bevezető oldalak arra utalnak, a későbbiek pedig részletesen is taglalják, hogy az íróé. Az új regény szerint az író a sorozatot nyolckötetesre tervezte, és ebben a szellemben tárgyal Berlinben a német kiadójával is, sőt, az *Elmész...* szerint kimondottan erre a nyolc kötetre utal a főhős polgárőr, Oktáv neve is, bár ez sok más

mozzanattal együtt bizonyára a fikció körébe tartozik, mert ha valami, akkor sokkal inkább egy másik szereplő, Terc neve lehet e tekintetben irányadó.

Bognár az előző kötetbe nagyszabású politikai szatírát is beleszótt, ez a regény pedig egy ponton a nyugati kulturális intézményeknek azt az óvatoskodását csúfolja ki, amelynek során túlfeszített etikai elvek nevében születnek kedvezőtlen esztétikai döntések. Egyes nézetek szerint az autofikció az irodalom kapitulációja a valóság előtt: ehhez a kérdéshez is nagyon eredeti módon szól hozzá mindhárom kötet, de különösen az *Elmész...*

A könyv a rövid, cím nélküli prólógus után rögtön az Individuum holtteste körüli helyszíneléssel kezdődik, de a cselekmény aztán csak lassan bontakozik ki. Miközben a rendőrség a bűnügy felderítésén dolgozik, az író polgárőr barátja, Antal eltűnik, és – az előző kötetek bőséges ógörög reminiszenciáira emlékeztető módon – Szaffó nevet viselő bullterrierjével együtt egy másik, lidérces bűnügybe keveredik. Az író igyekszik barátja segítségére sietni, ami egy másik cselekményszál kibontakozásához vezet. Ez olyan valóságos elemekkel van körítve, mint például az, hogy a német kiadóval való tárgyalása idején Bognár Krasznahorkai menő berlini műtetremlakásában száll meg, és a lányával együtt onnan keveredik Lengyelországba, de az egész voltképp teljesen szürreális. Nem elsősorban

a történetmenet valóságos, hanem az egyre veszélyesebb kalandot az elbeszélő, Bognár a kislányával együtt éli át.

A könyv első fele a kissé piszmozgó nyomozással, az író Berlinbe költözésével és Antal eltűnésével foglalkozik. Amikor az olvasó már-már elkezdene kicsit lassúnak érezni a tempót, a cselekmény minden szálon felgyorsul, és szinte az akciófilmek vagy szociothrillerek ritmusát veszi fel. Ekkor az a kérdés merülhet fel, hogy a széttartó cselekményszálak az eredeti bűnügy – majd éppoly banálisnak, mint amilyen szellemesnek bizonyuló – megoldásán túlmenően miféle befejezéssel, szó szerint milyen „fináléval” tud elég méltó véget érni a trilógia. És Bognár nem okoz csalódást, mintha az utolsó oldalakkal visszatérnénk a híradásokkal is dokumentált valósághoz, egy olyan rendezvényhez, amely a szó minden értelmében bizvást nevezhető nagyszabású finálénak. Ennek során még egyszer felidézi az előző könyvek önfelédten groteszk ábrázolását az a belépő, ahogy egy jelentős kritikus a jelentős eseményre megérkezik. Kíváncsi vagyok a bírálatra, amelyre a figura modelljétől minden bizonnyal számíthatunk.

Bognár Péter: *Elmész, visszajössz, sose halsz meg.* Budapest, 2025, Magvető. 296 oldal, 5499 forint.